

КЪМ ВЪПРОСА ЗА ИСТОРИКОПРАВНИЯ АНАЛИЗ КАТО МЕТОД НА ИЗСЛЕДВАНЕ

Д-р Пламен Петков

Висше военноморско училище „Н. Й. Вапцаров“ – Варна

Резюме. Настоящата статия цели да разкрие мястото и особеностите на историкоправния метод като инструмент на научното изследване. За постигане на целта се прилагат методите анализ и обобщение. В частност е използвано и сравнението при съпоставянето на „историкоправния анализ“ с неговата разновидност „сравнителен историческоправен анализ“. Установява се продуктивността на метода не само в правните, но и в историческите изследвания. Констатира се и стихийното прилагане на последния в историческата наука. За пръв път в теорията се разкрива значението на метода като интердисциплинарен инструмент на изследване на вододела между правото и историята.

Ключови думи: метод; историкоправен метод; сравнителен историкоправен метод; правна методология; исторически методи; право; държава; особености на прилагане

Увод

Историкоправният метод заема важно място в методологията на всяко правно изследване. В съвременните правни трудове и изследвания този метод традиционно фигурира в правните научни дисциплини по теория и история на държавата и правото, среща се и в областите на другите правни науки, но като правило, предметно не се разкрива. Обикновено той се споменава само в контекста на общата юридическа методология или когато се прилага към други повече частни, отделни правни явления и процеси. Дори в класическите трудове по история на българската държава и право (Andreev 1959, 1979, 1980; Tokushev 2003, 2008, 2019), въпреки че е използван точно този метод, той предметно не е разкрит. Единствено в труда на проф. Димитър Токушев „История на българската средновековна държава и право“ (Tokushev 2009, 21) се говори за сравнително-историческия метод, което всъщност е сравнителният историкоправен (историко-сравнителноправен) метод, но съдържанието му не е разкрито, както и предметно не е обоснован историкоправният метод.

Изследването на историкоправния метод се обуславя от потребността от изясняване на неговата същност, връзките му с другите методи на правната наука

и с историческата наука. Следва да се отбележи, че предмет на научно изследване могат да бъдат самите методи на научно изследване и затова се окачествява като методология съвкупността от научни знания относно методите на научно познание (Stalev 1974, 43). Целта на настоящото изследване е да се разкрие същността, да се очертаят контурите на историкоправния метод в юридикометодологическата проблематика и връзките му с методите на историческата наука. За постигането на тази цел са поставени следните изследователски задачи за разрешаване в настоящата публикация: разкриване съдържанието на метода като средство за получаване на знание за предмета на изследването; класификация на методите, използвани при изучаване на действащото право; разкриване съдържанието на общофилософските методи; разкриване съдържанието на правните методи; изясняване и разкриване съдържанието на историкоправния метод и съпоставянето му с другите правни методи; съпоставяне на историкоправния метод с методите на историческата наука. Изследването е направено с прилагането на методите анализ, сравнение и обобщение.

Правото е сложно явление. То има много страни и различни аспекти. В съвременната правна наука за правото като действащо право (също наричано и обективно право) то общо може да бъде определено като: „свкупност или система от правила за поведение на хората в обществото, установени или санкционирани от държавата и отразяващи волята на законодателя, чието спазване от правните субекти се гарантира от възможността да се използва държавна принуда“ (Stojnov 1999, 17). Правото има действие във времето, пространството и по отношение на лицата. От гледна точка на времето, т.е. действието на правото във вертикално отношение то има минало, настояще и бъдеще. Правото се прилага във времеви граници от момента на влизането в сила на приетите правни норми до отмяната им. Обикновено с някои изключения правото действа към момента и занапред (настоящото и бъдещето). С отменените правни норми, които вече не поражда правно действие, т.е. миналото на правото обикновено се занимават историкоправните науки (история на българската държава и право, всеобща история на държавата и правото, история на държавата и правото на съответната държава). За това изучаване се използват и съответните научни методи. Един от тях е историкоправният.

Предмет на изучаване на правната наука е действащото право, неговите норми, принципи и институти, т.е. изясняване смисъла и съдържанието на правните норми и правните институти. За получаване на резултата, към който правната наука се стреми, в основата на нейния метод стои изискването явленията да се разглеждат в тяхната многостранна връзка и взаимодействие.

1. Понятие за метод

Понятието за метод е въведено в научния оборот от древните гърци. Във философията метод (от др. гр. μέθοδος – път за изследване или познание, теория,

учение) представлява способ за построяване и обоснована система на философски и научни знания; съвкупност от похвати и операции по практическото и теоретичното усвояване на действителността (FES 1989, 358).

Съществуват множество различни понятия за метод на правната наука. Всички те се опират на възприетото понятие от философията. Ще посочим двете най-разпространени съвременни схващания. Според едното „методът е начинът, по който се получават знания за предмета (на научното изследване – бел. авт.). Методът е средството, чрез което субектът (на познанието – бел. авт.) получава знание за обекта“ (Dachev 1992, 15). Според другото, което съществено не се различава от първото, методът на правната наука е „свкупност от правила, принципи на познанието, определящи рационалния път на движение към достоверни знания за предмета и обекта на правната наука“ (Syryh 2018, 91). Основната функция на метода е подреждане и вътрешна организация (регулиране) на процеса на познание или практическо преобразуване на конкретния обект на дейността (Kuzmenko 2014, 200). Следва да се посочи, че е имало и схващания за използване на метода като средство за прилагане на теорията в практиката. Така например в началото на XX век софийският адвокат Пол Стефанов (представител на правната практика по онова време) в книгата си „Правни методи“ е изразил следното схващане: „Въпросът за метода, както знаете, е общ за всяка наука и правото не прави изключение. В своята същност методът се състои в прилагане на теорията към практиката; затуй и *ползата* от правната наука зависи от начина, по който се прилага за задоволяване на практическите нужди на живота“ (Stefanov 1929, 2).

2. Класификация на методите, използвани при изучаване на правото

Наборът от методи, използвани при изучаване на обективното (действащото) право, неговите норми, принципи и институти е достатъчно разнообразен. Той включва различни похвати. Похватите се характеризират по своята степен на общност и на кръга от решаваните от тях познавателни задачи. Вярно е, че много от възникващите при класификацията на методите въпроси се интерпретират различно и съществуват множество класификации. С оглед постигане на целта, поставена пред изследването: изясняване и разкриване същността на историко-правния метод, намираме, че при класификацията следва да се използва най-широко изградената класификация досега, която разделя методите на четири нива:

1. универсални методи (философски методи);
2. общонаучни методи (общи методи);
3. специални методи на правната наука;
4. частни методи на правната наука (Syryh 2018, 96; Griazin 1988, 7).

Към тази група автори могат да се причислят и други автори, които разделят методите на две нива (общонаучни и частнонаучни методи на изследване) (Lazerev 2013, 22) или на три нива (философско, общонаучно и частнонаучно (специално), включващо специално неюридически методи и специално юриди-

чески методи) (Pigolkin 2013, 43 – 44), но като краен резултат на практика те са групирали методите в посочените по-горе четири нива.

Универсални методи (философски методи). Тяхната универсалност се изразява в това, че се използват във всички конкретни науки и на всички етапи на научното познание. Те обхващат цялата област на научното познание и съставят методологическата основа на правото.

Общонаучни методи (общи методи). Това са анализът, синтезът, абстрахирането, сравнението, типизацията, обобщението, които, както и универсалните методи, се използват във всички конкретни науки, обаче сферата на тяхното приложение се ограничава с решаването на определени познавателни задачи.

Специални методи на правната наука. Тези методи са първоначално разработени от представители на неюридическите науки, а след това са използвани от юристите за изучаване и изследване на политико-правните явления. Това са статистическите, психологическите, лингвистичните, математическите, кибернетичните и др. методи.

Частни методи на правната наука. Те са разработени от юристите за изучаване и изследване на политико-правните явления и по идея се предполага, че могат да бъдат използвани предимно в пределите на правната наука. Това са формалноюридическият (или още формалнологически или догматичен) метод; сравнителноправният метод, историкоправният метод и някои други.

3. Влияние на универсалните методи (философските методи) при разкриване същността на частноправните методи на правната наука

Философските методи, като най-общите, универсални изследователски подходи, съставляват фундамента на методологичната основа на всяка наука. Най-отдавнашни са диалектическият и метафизическият метод, до изворите на които са стояли съответно Хераклит Ефески (544 г. пр. н.е. – 483 г. пр. н.е.) и Зенон Елейски (около 490 г. пр. н.е. – около 430 г. пр. н.е.). Фактически всяка философска концепция играе методологическа роля и е своеобразна парадигма (образец, конкретен способ) на мислената дейност (Kuzmenko 2014, 207).

Диалектиката, като част от философията, изучава всеобщите закони на движението и развитието на природата, обществото и мисленето, тя е теория и метод на познанието на явленията от обективната действителност и съзнанието. Следва да се посочи, че диалектиката на познанието се проявява в два аспекта – исторически и логически. Съответно анализираното понятие получава две нови значения. При първия случай се разбира неговата история, тоест създаване (възникване), развитие, изменение, а във втория случай – неговата логика, т.е. съвременното (сегашното) негово състояние.

Принципът на единство на логическото и историческото е общ методологичен принцип, прицелващ изследвателя на два взаимно свързани аспекта на разглеждане на явлениято: структурен (синхронен), когато изследвателят, отвлечайки се

от историческото време, изяснява свойствата на предметите и техните взаимни отношения, и генетичен (диахронен), когато изследователят съпоставя дадения етап на явлението с неговите предшестващи етапи, извежда настоящето от миналото, строи предсказания за бъдещето с перспектива за неговото развитие (Gorskij 1966; Rozin 1988, 34). Характерната черта на историческия метод се заключава в изучаването на закономерностите на функциониране и развитие на държавата и правото по пътя на възпроизвеждане на тяхната история, генезис във всичкото многообразие на фактите, събитията, сменящи едно друго в хронологичен ред и намиращи своето отражение в съответстващата политико-правна форма. Логическият метод на изследване обуславя анализа на държавата и правото в „чист“ абстрактно-теоретичен вид. С помощта на този метод закономерностите на функциониране и развитие на държавата и правото се разкриват по пътя на изучаването на вътрешната структура на държавата и правото (Rozin 1988, 34 – 35).

Ето защо този диалектически метод, обхващащ и прилагащ се в цялата сфера на научното познание, съставлява методологична основа и на правните методи, включително и на метода за историкоправния анализ.

4. Същност и съдържание на частните методи на правната наука

Както бе посочено по-горе, те са разработени от юристите за изучаване и изследване на политико-правните явления и могат да бъдат използвани предимно в правната наука. Това са формално-юридическият (или още формално-логически или догматичен) метод; сравнителноправният метод, историкоправният метод и някои други. Тук ще разгледаме формално-юридическия (или още формално-логически или догматичен) метод и сравнителноправния метод. Историкоправният метод ще бъде разгледан по-нататък в обособен параграф след тези методи. „... и историкоправният, и сравнителноправният и методите на юридическия анализ и синтез по своята дълбока същност са с информационна природа. Те се занимават с проучване, обработване и изследване на база данни за правни същности, явления, категории и институти или извършват същата дейност за база данни, включени в областта на правните явления, категории или институти“ (Kostova 2002, 124).

Формално-юридически метод. Този метод е наричан още формално логически или догматичен, коментаторско-тълкувателен метод. Продължително време този метод е бил господстващ в правото. Следва да се посочи, че абсолютизацията на този метод и неговото най-подробно изучаване се осъществяват най-вече в рамките на юридическия позитивизъм и създадените въз основа на него концепции. Съвременната правна наука, като цяло, е освободена от чисто нормативисткото разбиране на правото и едностранния догматичен, формално-логичен анализ на източниците на правото. Съвременното право се развива динамично, не е достатъчно да се изследват правните норми единствено откъм тяхната формална правна страна. При разглеждането на метода на правната наука се посочи, че в основата на метода на правната наука стои изискването явленията да се

разглеждат в тяхната многостранна връзка и взаимодействие. Също така следва винаги да се имат предвид и постоянното развитие на явленията в обществото. Правото не прави изключение, то също е обществено явление и има непрекъснатото развитие. Тоест освен правната същност на правните норми и институти на правото следва да се изясни чрез останалите методи и тяхната обществена същност. Въпреки това този метод продължава да бъде важен при изследване на правните норми и техните институти. Един от най-големите учени в областта на българското гражданско право проф. Витали Таджер е описал същността на този метод при прилагането му в областта на гражданското право по следния начин: „Чрез този метод се разкрива точното съдържание на гражданското право, като се излиза от самото него, от конкретните правни норми. Този метод дава богат материал за установяване съдържанието на гражданското право, но той не е достатъчен. Колкото и да е полезен и безусловно необходим за всяко явление на действащото право, той трябва да се съчетава с другите методи“ (Tadzhher 1972, 42). Това е валидно и за останалите клонове на правото. Според друго определение „формално-юридическият метод – това е система от подходи, принципи и похвати на познанието, използвани при изучаване на различните характеристики (свойства) на правните категории, изхождайки от техните места в структурата на правната действителност, изпълнявани от дадените категории задачи/функции, а също и от тяхното взаимодействие с другите правни явления и процеси в условия, максимално изключващи въздействие на изследване на други (неправни) фактори“ (Kuzmin 2017, 23 – 24). Формално-юридическото изучаване на текста на законите, други нормативни актове се състои от следните шест процедури: 1) тълкуване на правните норми; 2) описание на разкриването на фактите; 3) сравнение, съпоставяне на фактите; 4) класификация; 5) формулиране на обобщените факти; 6) описание на обобщените факти (Syguyh 2018, 30).

Сравнителноправен метод. В началото на публикацията се отбелязва, че действащото право има действие във времето, пространството и по отношение на лицата. От гледна точка на пространството, т.е. в хоризонтално отношение с някои изключения от международноправен характер (напр. чужденци с имунитет) то разпространява действието си на територията на съответната държава (в нея влизат сушата, затворена от международно признатите граници на държавата, вътрешните и териториалните води, въздушното пространство над тях, земното пространство под тях, корабите, плаващи под нейния флаг в открито море и въздухоплавателните средства, регистрирани в тази държава, летящи над открито море). С това понятие преди всичко се обхваща цялата система от правни норми, действаща в дадена държава. Всяка от националните правни системи съвместно съществува с много други национални правни системи. „Сравнителноправният подход подпомага както опознаването на чуждото гражданско право, така и установяване на различията, търсене на техните причини, изследване на резултатите от приложението на чуждото гражданско право и при удачност на неговите разрешения и възможност

те да се приложат в съответната страна, формулиране на предложения за тяхното възприемане от законодателя“ (Tadzher 1972, 42). Това важи не само за гражданското право, а и за останалите клонове на правото. Сравнителноправният метод отговаря на международното (пространственото) измерение на правото – съвместното съществуване в света на множество правни системи. Този метод следва ясно да се разграничава от вътрешното сравняване, използвано като спомагателно средство към нормативния (формалноюридически) метод при изучаване на националния правов ред като действаща система правни норми (Stalev 1974, 46).

Познавателната природа на сравнителноправния метод се изразява в това, че той представлява способ за разкриване на фактите на сходство и различие, присъщо на законодателствата на различните държави, както и на различните правни системи в тяхната цялост. Следва да се отбележи, че при обективното право (правото като нормативна система) сравняването на различните правни системи е възможно поради това, че в основата на всички правни системи по света лежи общата идея за правото като съвкупност от правила за поведение на хората в обществото, които са установени или санкционирани от държавата, чието спазване се гарантира от възможността да се използва държавна принуда.

За сравнителноправен метод (сравнително правознание) се говори, когато се съпоставят различни правни системи в тяхната цялост (т.нар. макросравнение) или сравними съставки на различни правни системи, независимо от вида на съставката – извори на правото, способности за тяхното тълкуване, отделни правни институти или норми (т.нар. микросравнение) (Stalev 1974, 9).

Сравнителноправният анализ се състои от четири процедури: 1) разработка на критерии (основания) за сходство и различие на сравняваните правни норми; 2) сравнителен анализ; 3) обяснения и оценки на получените резултати от сравнението; 4) излагане и публикуване на резултатите от изследването (Syryh 2018, 339).

Ролята на сравнителноправния метод не следва да се преувеличава. Сравнителноправният метод, каквито и предимства да има, не може да замени формално-юридическия метод, историкоправния метод и останалите правни методи при изследване на действащото право, неговите норми, принципи и институти. Като всеки метод, той е определен начин, по който субектът на познание получава информация за предмета на изследването, и не може да замени останалите начини за получаване на информация за предмета на изследването.

5. Разкриване същността и съдържанието на историкоправния метод. Съотношение на историкоправния метод към другите правни методи

Явленията в природата и обществото следва да се разглеждат не като в състояние на покой, неподвижност и застой, а като състояние на непрекъснато движение, изменение и развитие. Най-общо с това се занимава философията, конкретно диалектиката, но на ниво конкретни науки, изучаващи обществото, държавата и правото, се занимават съответните исторически науки (обща ис-

тория, правна история, военна история и т.н.). Освен историкоправните науки (история на българската държава и право, всеобща история на държавата и правото, история на държавата и правото на съответната държава) с това също се занимават и останалите правни науки, изследвайки определено правно явление с цел да изяснят и разкрият съвременното му съдържание. Съвременното право на която и да е държава не е възникнало на празно място. То е резултат на продължително и променливо развитие. В тази връзка за изясняване съвременното състояние на изследваното правно явление се изследва неговото възникване, движение (изменение), прекратяване (отмиране). За тази цел се използва историкоправният метод.

Известният немски учен проф. Георг Йелинек (1851 – 1911) на ниво конкретна наука – общо учение за държавата, също посочва, че държавата и правото, а и всички правни явления следва се разглеждат в състояние на движение, изменение и развитие, използвайки за тази цел историкоправния метод. „**Всеки исторически метод** на изследване пряко или косвено е основан на убеждението, че историята е длъжна да ни изясни не само простата смяна на явленията, а тяхното живо образуване, техния ръст и изчезване. ... Специално за учението за държавата, доколкото то се стреми да обясни съвременната държава, произтичат от казаното следните начала. Учрежденията се изменят, но не всяко изменение е развитие. Развитие представляват само такива изменения, които водят от простото към сложното. Прогресиращият размер, продължителността, интензивността на явленията, увеличаващата се многостранност и продуктивност на институциите се наричат тяхно развитие. Юридическите и държавните институции нерядко се менят, без обаче да се развиват при това, а даже регресират. Налице е просто изменение, ако с течение на времето се е изменила целта на институцията, понеже развитието на социалните институции предполага запазване на предишните цели, наред с нововъзникващите. Там пък, където целите се изменят, съществува само чисто външна връзка на няколко отделени едно от друго с определени периоди от време явления“ (Jelinek 1993, 153).

Всъщност правото се прилага във времеви граници от момента на влизането в сила на приетите правни норми до отмяната им. Обикновено правото действа към момента и занапред (настоящото и бъдещето). С отменените правни норми, които вече не пораждат правно действие, т.е. с миналото на правото обикновено се занимават историкоправните науки. За изясняването на обществената и правната същност на отменените правни норми се използва историкоправният метод. Останалите правни науки също изследват отменените правни норми и институти чрез използването на историкоправния метод с цел да проследят развитието и сегашното състояние на съвременните правни норми и институти. Този метод е основен способ за получаване на нови знания за държавата и правото, за закономерностите на възникването и развитието на държавата и правото. Той е близък до сравнителноправния метод. Тук сравнението се прави във вертикално измере-

ние (времето – минало и настояще), и различни състояния – предходящо и последващо.

В България определение за историкоправния метод е дадено още преди Втората световна война и то е дадено от един от най-големите учени в областта на общата теория на правото – проф. Венелин Ганев. Действително той е посочил друго име на метода, именно „историческо гледище“, но от даденото определение за него се вижда, че то се отнася точно за историкоправния метод. „Като даден факт на общественоправната действителност правното явление може да се изучава и се изучава *исторически*, т.е. в неговата историческа зависимост от други предшестващи, съществуващи или последващи правни явления от същата група или вид, или пък от други групи правни явления, или в неговата историческа зависимост от други обществени или политически явления изобщо“ (Ganev 1995, 40).

Проф. Витали Таджер в труда си „Гражданско право на НРБ. Обща част“ в дял I е определил историческия метод по следния начин: „*Историческият метод* се стреми да осветли в историческа светлина действащото право. Историческият метод търси произхода на правната идея и нейното нормативно осъществяване, развитието на правната уредба, влиянието на което тя е била подложена, и причините, които са довели до нейното възприемане от законодателя. Историческият метод обяснява и историческата функция, ролята, която изпълняват гражданскоправните норми“ (Tadzher 1972, 42).

Разновидност на историкоправния метод, но несъвпадащ с него е **сравнителният историкоправен (историко-сравнителноправен) метод**. Според едно определение „използването на историкосравнителния метод (всъщност на сравнителния историкоправен метод – бел. авт.) в качеството на своеобразна наука е насочено към изясняването на същността на правото въобще. Това се постига посредством решаването на въпроса за тази роля, която правото играе в разните народи в различните исторически периоди“ (Isaev 2011, 26). Според друго попълно определение „сравнителноисторическият метод (всъщност на сравнителния историкоправен метод – бел. авт.), който се заключава в изясняването на типичните черти и сходства на юридическите институти в различните народи в различните исторически периоди, но отнасящи до родствените стадии на развитието на тяхната цивилизация и политикоправната общност. Само сравнителноисторическият метод позволява да се види в историята на държавата и правото на човечеството определено единство, превръща я във всеобща история на правото и държавата“ (Omel'chenko 2011, 21 – 22).

Докато при историкоправния метод сравнението се извършва само по отношение на вертикалното измерение (във времето), то при сравнителния историкоправен метод сравнението се прави едновременно по отношение на двете измерения – хоризонтално (в пространството) и вертикално (във времето). Въпреки че при сравнителния историкоправен метод се използва съпоставянето по хоризонталното измерение и това го доближава до сравнителноправния метод, той си е ис-

торикоправен метод, тъй като представлява способ и начин за придобиване на информация за миналото.

Отношение на историкоправния метод към сравнителноправния метод. Историкоправният метод е близък до сравнителноправния. Докато при сравнителноправния метод сравнението се прави по отношение на действието на правото в пространството чрез сравняване на законодателствата на отделни държави и групи правни системи в настоящето (т.е. имаме измерение на феномена по хоризонталната плоскост), при историкоправния метод сравнението се прави по отношение на действието на правото във времето за различни негови състояния – минало и настояще, предхождащо и последващо, но на един и същи обект (вертикално измерение).

Отношение на историкоправния метод към формално-юридическия метод. Формално-юридическия метод служи за изясняване съдържанието на правните норми, които действат в настоящето. По своята същност той изследва нещата в своята статика, в неподвижно състояние и неподвижно във времето, докато историкоправният метод се използва за изследване на нещата в тяхното движение (създаване, развитие, изменение, прекратяване), т.е. във времето (вертикално измерение). В същото време за комплексното изследване на правните норми и институти няма никаква пречка за комплексното използване на тези два метода с оглед постигане максимална пълнота на изследването. Прилагането на единия метод не е препятствие при едно изследване да бъде използван и другият метод. Всъщност те се допълват с оглед решаваните от тях научноизследователски задачи.

6. Съотношение на историкоправния метод с методите на историческата наука

Историята е наука за развитието на човешкото общество или на отделните народи. Тя изучава миналото на човечеството. Към основните общоисторически методи на научното изследване се отнасят:

1. историко-генетичен метод;
2. историко-сравнителен метод;
3. историко-типологичен метод;
4. историко-системен метод (Kovalchenko 1987, 169; Boyadzhiev 1996, 19, 22 – 23).

Същността на *историко-генетичния метод* се състои в последователно разкриване свойствата, функциите и измененията на изучаваната реалност в процеса на нейното движение. Този метод позволява да се покажат причинно-следствените връзки и закономерности на историческото развитие в тяхната непосредственост, а историческите събития и личности да се охарактеризират в тяхната индивидуалност и образност (Kovalchenko 1987, 170). Спецификата на историко-генетичния метод се свързва с изследването на движението на историческите

обекти във времето и пространството, и най-вече с установяване на началния им стадий (Boyadzhiev 1996, 22).

При *историко-сравнителния (сравнителноисторическия)* метод се извършва сравняване на исторически обекти и факти. Обективна основа за сравнението е това, че общественно-историческото развитие представлява повтарящ се, вътрешно обусловен, закономерен процес. Много от неговите явления са тъждествени или имат сходна вътрешна същност и се различават само поради пространствената и времевата вариация на формите, а едни и същи или сходни форми могат да изразят различно съдържание. Поради това в процеса на сравнение се открива възможност за обяснение на разглежданите факти, разкриване същността на изучаваните явления. В това се състои основното познавателно значение на сравнението като метод на научното познание. Историко-сравнителният метод дава възможност да се разкрие същността на изучаваните явления и по сходство, и по различие на присъщите им свойства, а също и да се извърши сравнение в пространството и времето, т.е. по хоризонтала и вертикала. Логическа основа на историко-сравнителния метод в този случай, когато се установява сходство на същностите, е аналогията (Kovalchenko 1987, 172 – 173).

Историко-типологичен метод. При този метод съвкупността от изследваните исторически явления се разделя на отделни типове (класове) въз основа на присъщите им общи съществени признаци (Kovalchenko 1987, 176).

Историко-системен метод. Обективна основа на системния метод на научно познание е единството в общественно-историческото развитие и въобще в обективната реалност на единичното (индивидуалното), особеното и общото. Реално и конкретно това единство встъпва в общественно-историческите системи на различно ниво. Функционирането и развитието на историческите системи включва и синтезира тези основни съставни компоненти, от които се развива общественно-историческата реалност. Към тези компоненти принадлежат индивидуалните и неповторими събития, исторически ситуации и процеси. По вътрешно съдържание тези компоненти представляват една или друга конкретна и целенасочена дейност на хората и неразривно свързаните с нея отношения (Kovalchenko 1987, 183 – 184).

Съпоставяйки историкоправния метод с тези исторически методи, следва да се направи извод, че най-близо до историкоправния метод като метод на изследване се намира историко-генетичният метод. И двата метода изследват по отношение на движение във вертикално отношение – във времето, но при историкоправния метод се прави сравнение във времето. Също така различията при двата метода се дължат на различните предмети на изследване на правната наука (включително и правната история) и историческата наука.

Прилики се откриват и при съпоставянето на сравнителния историкоправен метод със сравнителноисторическия метод. И при двата метода се извършват сравнения по хоризонталните и вертикалните измерения, но целите

им са различни – да се получат знания за различните предмети на изследване на техните науки.

От друга страна, въпреки че историкоправният метод не е исторически метод на изследване, всъщност той намира приложение в историческите изследвания. Причината е, че историята, по класическите представи за нея, всъщност се занимава предимно с политическата история на дадена страна, а това неминуемо се сблъсква с правната уредба и практиката на прилагането ѝ в дадената страна и епоха. Без познаването на законите и подзаконовите нормативни актове, действащи във времената на изследвания феномен, е непълна или не е възможна коректната историческа възстановка. Всъщност учените интуитивно усещат тази необходимост и с различна степен на успех прилагат похвати на метода, без да го определят в своето изследване. И това не е тяхна вина, а очевиден пропуск в теоретичната база на междудисциплинарните изследвания. Защото обективно историкоправният метод на изследване е важна съставна част от инструментариума в творческата лаборатория на съвременния историк. Особено когато се отнася до политическата история на новото и най-новото време. В този смисъл историкоправният метод е междудисциплинарен метод на изследване. Доброто му познаване и умелото използване са залог за успех в историческото изследване.

Заклучение

Историкоправният метод заема важно място в методологията на правните науки. Чрез използването му се получават познания за историческото развитие на държавата и правото, на техните функции, институции и институти. За важноста на методите на научното изследване е уместно да се посочи мисълта на носителя на Нобелова награда за физика академик Лев Ландау: „Методът е по-важен от откритието, защото правилният метод на изследването ще доведе до нови, още по-ценни открития“ (Landau 2020). Както и всеки друг метод, така и историкоправният метод не следва да се надценява. В противен случай би се стигнало до некритична идеализация на един или друг период (минал или настоящ) на историческото развитие и съответно на едностранчив подход. За получаване на резултата, към който правната наука се стреми, в основата на нейния метод стои изискването явленията да се разглеждат в тяхната многостранна връзка и взаимодействие, което не би могло да се постигне с използването на един метод, колкото и добър да е той. Всеки от методите е ограничен в познавателните възможности и само разумното и целесъобразното прилагане на система от научни методи приближава изследователя към истината.

Прилагането на историкоправния метод обективно се проследява в научноисторическите публикации, където те се докосват до правната уредба на държавата в дадена историческа епоха. Това с особена сила се отнася за новата и най-новата история. При това авторите на научните публикации „пропускат“ да нарекат при-

лагания от тях метод. Стихийното му прилагане, непознаването на неговите особености и похвати водят до неточности и слабости в историческата реконструкция на научните публикации. В този смисъл припознаването на историкоправния метод и като инструмент на изследване в граничните науки цели преодоляването на очертания пропуск в теоретичната база на междудисциплинарните изследвания (правото и историята).

ЛИТЕРАТУРА

- АНДРЕЕВ, М.; АНГЕЛОВ, Д., 1959. *История на българската държава и право*. София: Наука и изкуство.
- АНДРЕЕВ, М.; МИЛКОВА, Ф., 1979. *История на българската феодална държава и право*. София: Наука и изкуство.
- АНДРЕЕВ, М., 1980. *История на българската буржоазна държава и право 1878 – 1917*. София: Наука и изкуство.
- БОЯДЖИЕВ, Г., 1996. *Историческото изследване. Теоретични и методически проблеми*. Благоевград: Неофит Рилски.
- ГАНЕВ, В., 1995. *Курс по обща теория на правото. Увод. Методология на правото*. Нено Колев НЕНОВСКИ (ред. и предговор). 5. изд. София: Проф. Марин Дринов.
- ГОРСКИЙ, Д., 1966. *Проблемы общей Методологии наук и диалектической логики*. Москва, 264 – 265.
- ГРЯЗИН, И., 1988. *Методология права как диалектика правопознания (О структуре методологии права)*. В: *Методология права: Общие проблемы и отраслевые особенности*. Тарту: Тартуский гос. унив., 5 – 30.
- ДАЧЕВ, Л., 1992. *Общо учение за държавата*. София.
- ИСАЕВ, М., 2011. *История государства и права зарубежных стран*. Москва: Юрайт.
- ЙЕЛИНЕК, Г., 1993. *Общо учение за държавата*. В: *Общо учение за държавата. Леон Дюги. Ръководство по конституционно право. Обща теория на държавата. Каре дьо Малберг. Принос към Общата теория на държавата. Георг Йелинек. Общо учение за държавата*. Стефан Баламезов, проф. (съст. и ред.). София: Софи-Р, 123 – 434.
- КОВАЛЬЧЕНКО, И., 1987. *Методы исторического исследования*. Москва: Наука.
- КОСТОВА, В., 2002. *Методология на правото*. София: Галик.
- КУЗЬМЕНКО, Г.; ОТЮЦКИЙ, Г., 2014. *Философия и методология науки*. Москва: Юрайт.
- КУЗЬМИН, И., 2017. *Формально-юридический метод в составе методологии компаративистского исследования. Право. Журнал Высшей школы экономики*. (2), 18 – 29. DOI: 10.17323/2072-8166.2017.2.18.29.

- ЛАЗЕРЕВ, В.; ЛИПЕНЬ, С., 2013. *Теория государства и права*. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрайт; ИД Юрайт.
- ЛАНДАУ, Л. Д. *Семинар Л. Д. Ландау*. Web site. Vikent.ru. 2020. Available from: https://zen.yandex.ru/media/vikent_ru/seminar-ld-landau-5ec580c55bdd272313d6dc77. [viewed 2022-07-20].
- ОМЕЛЬЧЕНКО, О., 2011. *Всеобщая история государства и права*. Т. 1. 5-е изд., испр. и доп. Москва: Эксмо.
- ПИГОЛКИН, А. и др., 2013. *Теория государства и права*. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрайт.
- РОЗИН, З.; ЛЮБАШИЦ, В., 1988. Методологические предпосылки исследования государство и права. В: *Методология права: Общие проблемы и отраслевые особенности*. Тарту: Тартуский гос. унив, 31 – 49.
- СТАЛЕВ, Ж., 1974. Сравнителният метод в социалистическата правна наука. *Известия на Института за правни науки*. **29**, 5 – 49.
- СТЕФАНОВ, П., 1929. Нещо за правния метод. В: *Правни методи*. София: Печатница „Росица“.
- СТОЙНОВ, А, 1999. *Наказателно право. Обща част*. София: Сиела.
- СЫРЫХ, В., 2018. *История и методология юридической науки*. Москва: Норма Инфра М.
- ТАДЖЕР, В., 1972. *Гражданско право на НРБ. Обща част*. Дял I. София: Наука и изкуство.
- ТОКУШЕВ, Д., 2003. *Съдебната власт в България: от древността до наши дни*. София: Сиби.
- ТОКУШЕВ, Д., 2008. *История на новобългарската държава и право 1878 – 1944*. София: Сиби.
- ТОКУШЕВ, Д., 2009. *История на българската средновековна държава и право*. София: Сиби.
- ТОКУШЕВ, Д., 2019. *Създаване на новобългарското наказателно право (1878 – 1896)*. София: Сиби.
- ФЭС, 1989. *Философский энциклопедический словарь*. Советская энциклопедия.

REFERENCES

- ANDREEV, M.; ANGELOV, D., 1959. *Istoriia na bylgarskata dyrzhava i pravo*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- ANDREEV, M.; MILKOVA, F., 1979. *Istoriia na bylgarskata feodalna dyrzhava i pravo*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- ANDREEV, M., 1980. *Istoriia na bylgarskata burzhoazna dyrzhava i pravo 1878 - 1917*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- BOYADZHIEV, G., 1996. *Istoricheskoto izsledvane. Teoretichni i metodicheski problemi*. Blagoevgrad: Neofit Rilski.

- DACHEV, L., 1992. *Obshto uchenie za dyrzhavata*. Sofia.
- FES, 1989. *Filosofskij enciklopedicheskij slovar* '. Sovetskaia enciklopediia.
- GANEV, V., 1995. *Kurs po obshta teoriiia na pravoto. Uvod. Metodologiia na pravoto*. Neno K. NENOVSKI (ed. & introduction). 5th Edition. Sofia: Prof. Marin Drinov.
- GORSKIJ, D., 1966. *Problemy obshtej Metodologii nauk i dialekticheskoi logiki*. Moscow, 264 – 265.
- GRIAZIN, I., 1988. Metodologiia prava kak dialektika pravopoznaniia (O strukture metodologii prava). In: *Metodologiya prava: Obshtie problemy i otraslevye osobennosti*. Tartu: Tartuskij gos. univ., 5 – 30.
- ISAEV, M., 2011. *Istoriia gosudarstva i prava zarubezhnyh stran*. Moscow: Izdatel'stvo Iurajt.
- JELINEK, G., 1993. Obshto uchenie za dyrzhavata. In: *Obshto uchenie za dyrzhavata*. Leon Diugi. Rykovodstvo po konstitucionno pravo. Obshta teoriiia na dyrzhavata. Kare dyo Malberg. Prinost kym Obshtata teoriiia na dyrzhavata. Georg Jelinek. Obshto uchenie za dyrzhavata. Stefan BALAMEZOV, Professor (ed). Sofia: Sofi-R, 123 – 434.
- KOVALCHENKO, I., 1987. *Metody istoricheskogo issledovaniia*. Moscow: Nauka.
- KOSTOVA, V., 2002. *Metodologiia na pravoto*. Sofia: Galik.
- KUZ'MENKO, G.; OTIUCKIJ, G., 2014. *Filosofiia i metodologiya nauki*. Moscow: Izdatel'stvo Iurajt.
- KUZMIN, I., 2017. Formal Legal Method as a Part of Comparative Studies Methodology. *Pravo-Zhurnal Vysshei Shkoly Ekonomiki*. (2), 18 – 29. DOI: 10.17323/2072-8166.2017.2.18.29.
- LANDAU, L. D. *Seminar L. D. Landau*. Web site. Vikent.ru. 2020. Available from: https://zen.yandex.ru/media/vikent_ru/seminar-ld-landau-5ec580c55bdd272313d6dc77. [viewed 2022-07-20].
- LAZEREV, V.; LIPEN, S., 2013. *Teoriia gosudarstva i prava. 4-e izd., prerab. i dop.* Moscow: Izdatel'stvo Iurajt; ID Iurajt.
- OMEL'CHENKO, O., 2011. *Vseobshtaia istoriia gosudarstva i prava*. Vol. 1. 5th Edition. Moscow: Eksmo.
- PIGOLKIN, A. et al., 2013. *Teoriia gosudarstva i prava. 3th edition*. Moscow: Izdatel'stvo Iurajt.
- ROZIN, Z.; LIUBASHIC, V., 1988. Metodologicheskie predposylki issledovaniia gosudarstva i prava. In: *Metodologiia prava: Obshtie problemy i otraslevye osobennosti*. Tartu: Tartuskij gos. univ., 31 – 49.
- STALEV, Z., 1974. Sravnitelniiat metod v socialisticheskata pravna nauka. *Izvestiia na Instituta za pravni nauki*. 29, 5 – 49.
- STEFANOV, P., 1929. Neshto za pravniia metod. In: *Pravni metodi*. Sofia: Pechatnica "Rosica".

- STOJNOV, A., 1999. *Nakazatelno pravo. Obshta chast*. Sofia: Siela.
- SYRYH, V., 2018. *Istoriia i metodologiia iuridicheskoi nauki*. Moscow: Norma: Infra M.
- TADZHER, V., 1972. *Grazhdansko pravo na NRB. Obshta chast. Dial I*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- TOKUSHEV, D., 2003. *Sydebnata vlast v Bylgaria: ot drevnostta do nashi dni*. Sofia: Sibi.
- TOKUSHEV, D., 2008. *Istoriya na novobylgarskata dyrzhava i pravo 1878 – 1944*. Sofia: Sibi.
- TOKUSHEV, D., 2009. *Istoriya na bylgarskata srednovekovna dyrzhava i pravo*. Sofia: Sibi.
- TOKUSHEV, D., 2019. *Syzdavane na novobylgarskoto nakazatelno pravo (1878 – 1896)*. Sofia: Sibi.

WITH REFERENCE TO THE ISSUE OF THE HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS AS A METHOD OF RESEARCH

Abstract. The purpose of this article is to identify the place and the particular aspects of the Historical and Legal Method as a tool used in scientific research. In order to achieve this purpose, the ‘Analysis’ and ‘Summary’ Methods have been applied. In particular, a juxtaposition was also used when comparing the “Historical and Legal Analysis” with its variety of “Comparative Historical and Legal Analysis”. The productiveness of this method has also been established not only in legal but also in historical research. The spontaneous application of the latter in historical science was also ascertained. For the first time, the benefit of using the method as an interdisciplinary research tool on the watershed between law and history has been revealed in the theory.

Keywords: method; historical and legal method; comparative historical and legal method; legal methodology; historical methods; law; state; peculiarities of usage

✉ **Dr. Plamen Petkov**

ORCID ID: 0000-0003-1568-8058

Nikola Vaptsarov Naval Academy

73, Vasil Drumev St.

9002 Varna, Bulgaria

E-mail: p.petkov@naval-acad.bg